

LBRIS

We know
books

Hristos, Calea vieții noastre

Studiu asupra teologiei Cuviosului Sofronie Athonitul

ARHIM. ZAHARIA

MĂNĂSTIREA STAVROPIGHIE SFÂNTUL IOAN
BOTEZĂTORUL, ESSEX, ANGLIA

CUPRINS

PROLOG LA EDIȚIA ÎN LIMBA ROMÂNĂ	11
INTRODUCERE	15

1. PRINCIPIUL IPOSTATIC ȘI ÎNFĂPTUIREA LUI ÎN VIAȚA OMULUI 25

1.a) Înțelesul principiului ipostatic	27
1.b) Slava cu care a fost zidit omul – arvuna vieții dumnezeiești 42	
1.c) Rătăcirea în absolutul imaginar	49

2. KENOZA CUVÂNTULUI LUI DUMNEZEU ȘI MÂNTUIREA OMULUI 57

2.a) Kenoza Cuvântului	59
2.b) Calea poruncilor	65
2.c) Iubirea de Dumnezeu până la ura de sine	71

3. DEZBINARE ȘI TĂMĂDUIRE 83

3.a) Măreția și nimicnicia omului	85
3.b) Moartea	91

3.c) Darul pomenirii morții 100

3.d) Plânsul și lacrimile 109

3.e) Deznădejdea și simțământul prezenței lui Dumnezeu 118

4. TAINA CĂILOR MĂNTUIRII 127

4.a) Harul chemării 131

4.b) Retragera harului 135

4.c) Redobândirea harului 151

4.d) Cunoașterea căii 156

5. CALEA MONAHISMULUI 165

5.a) Monahismul – harismă a Sfântului Duh 165

5.b) Împlinirea făgăduințelor monahale – mijloc de tămăduire
a înstrăinărilor pricinuite de păcatul strămoșesc 172

5.c) Părințenia duhovnicească – slujire a împăcării omului
cu Dumnezeu 183

6. CALEA ISIHASMULUI 201

6.a) Rugăciunea lui Iisus 203

6.b) Nevoința rugăciunii lui Iisus 209

6.c) Isihia minții și biruirea închipuirii 214

6.d) Lupta cu închipuirea 222

**7. TRECEREA DIN PLANUL
SUFLETESC ÎN CEL ONTOLOGIC 231**

7.a) Pocăința în plan sufletesc	233
7.b) Nașterea din nou într-o ființă	244
7.c) Vederea Luminii nezidite	248
7.d) Îndoita contemplare care însuflă pocăința în plan ontologic	270
7.e) Smerenia ascetică și smerenia dumnezeiască	275
7.f) Conținutul ontologic al persoanei. Libera determinare de sine	284

8. RUGĂCIUNEA – CALEA CREAȚIEI 291

8.a) Rugăciunea ca și comuniune personală	293
8.b) Rugăciunea curată	300
8.c) Rugăciunea pentru întreaga lume – vădirea prin excelență a principiului ipostatic	307
8.d) Iubirea de vrăjmași – criteriu al adevărului	320

EPILOG	327
---------------------	------------

1. PRINCIPIUL IPOSTATIC ȘI ÎNFĂPTUIREA LUI ÎN VIAȚA OMULUI

a) Înțelesul principiului ipostatic

Persoana se bucură astăzi de un loc central în teologie, în filosofie, în psihologie și în toate mediile intelectuale¹. În toate domeniile se încearcă aflarea și exprimarea adevăratului înțeles și conținut al acestui concept. Cu toate acestea, dezacordul general și lipsa de claritate a diferitelor modalități de abordare dau mărturie de faptul că această căutare nu este întotdeauna încununată de succes și de cele mai multe ori nu se apropie îndeajuns de ceea ce este cu adevărat persoana. Însă, pentru teologia ortodoxă, o înțelegere corectă a persoanei constituie o provocare la conștientizarea de sine și la mărturisire. După cum spunea Cuviosul Sofronie, dacă vom izbuti să înfățișăm în chip drept descoperirea dumnezeiască

1. Sensul persoanei se distinge, în teologia contemporană, de cel al individului. Mai cu seamă în teologia Sfântului Sofronie, persoana este omul care tinde neîncetat spre aflarea Ființei dumnezeiești prin împlinirea poruncilor și prin asemănarea cu Hristos. Individul rămâne izolat în impasul tragic al căderii și al necunoașterii Ziditorului său. Persoana poartă darul lui Dumnezeu, în timp ce individul este lipsit de cunoașterea Lui. Pentru mai multe amănunte despre deosebirea dintre persoană și individ, a se vedea lucrarea lui Vladimir Lossky: *Teologia Mistică a Bisericii de Răsărit*, trad. Pr. Vasile Răducă, Ed. Anastasia, București, 1993, pp. 148-154.

despre persoană, atunci se va vădi unicitatea Tradiției noastre în fața tuturor celorlalte școli de gândire religioase, filosofice și psihologice pe care le întâlnim în lumea de astăzi.

Potrivit descoperirii Vechiului și Noului Testament, Ființa absolută este personală. Începând cu *Cartea Facerii* și sfârșind cu cea a *Apocalipsei*, Îl vedem pe Dumnezeu cel Unul în Trei Ipostasuri „gândind”² și zidind lumea și pe Adam, purtând de grijă făpturii Sale și mai cu seamă descoperindu-Se pe Sine și mântuindu-l pe om. Pe toate acestea le lucrează Tatăl, prin Fiul, în Duhul Sfânt³.

În Sfânta Treime cea deoafință și nedespărțită se deosebesc trei „momente” sau „aspecte” ale Ființei: Ipostasul (sau Persoana), Esența (sau Firea) și Energia (sau Actul). Dincolo de simplitatea absolută și de lipsa de „compunere” a Ființei dumnezeiești, de identitatea Ipostasului cu Esența și a Esenței cu Energia, rămâne, de asemenea, ca un adevăr neîndoielnic faptul că cele trei „momente” sunt ireductibile unul la celălalt.

Identitatea absolută și totodată deosebirea desăvârșită dintre Ipostas și Esență constituie cea dintâi antinomie a dogmei treimice. Deși ele rămân distincte, totuși, după cum spunea Cuviosul Sofronie, „unitatea între conștiința de Sine a Persoanelor și Esență este deplină”⁴. Ipostasul este purtătorul Esenței, iar Esența este

2. „Prezentul și viitorul Tu le-ai știut, și cele ce s-au împlinit Tu le-ai gândit” (*Iudita* 9, 5).

3. Cf. Ps. 32, 6 și 9.

4. Arhimandritul Sofronie, *Nașterea întru Împărăția cea Neclătită*, trad. Ierom Rafail Noica, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2003, p. 80. Învățătura potrivit căreia nu există ipostas fără esență, nici esență fără ipostas se întâlnește la mulți Părinți ai Bisericii. De pildă, Sfântul Grigorie Palama insistă asupra faptului că Dumnezeu Se împarte în chip neîmpărțit nu numai în ceea ce privește Ipostasurile Sale, ci și în ceea ce privește energiile comune și manifestările Sale în afară: „Iar împărțirea nu este tăiere, nici despărțire, ci deosebire”. Totuși, deosebirea nu înseamnă diviziune: „Întru toate acestea Dumnezeu este întru o esență triipostatică și atotputernică”. De aceea spune Sfântul Grigorie că numai „minte înzestrată cu o vedere duhovnicească limpede poate înțelege această deosebire întru Unu Dumnezeu”. Vezi *Αντιρρητικός πρὸς Ἀκίνδυνον* (*Cuvânt împotriva lui Achindin*) 6, 14, 53, în *Συγγράμματα*, vol. 3, P. Hristou, Tesalonic, 1970, p. 426.

conținutul ontologic al Ipostasului. Între ele nu există întâietate, subordonare sau opoziție. Ipostasul și Esența alcătuiesc o unitate. Primul căruia i s-a descoperit această taină a Dumnezeuului celui viu și personal a fost Moise. Domnul i-a spus: „Eu sunt Cel ce sunt”⁵. Acest „Eu” personal viază veșnic. Conștiința Sa de Sine personală ipostaziază în chip absolut plinătatea Esenței, cuprinzând, de asemenea, și plinătatea Energiei, care este nedespărțită de Esență. Ipostasul este un „moment” al Ființei celei simple și una, iar Esența este celălalt „moment”⁶.

Dumnezeul creștinismului nu este mono-ipostatic, așa cum este văzut în islam sau chiar în multe locuri din Vechiului Testament, ci tri-ipostatic: Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt⁷. Trei Ipostasuri, fiecare dintre Ele fiind Dumnezeu desăvârșit. Fiecare Ipostas poartă în Sine plinătatea Ființei dumnezeiești în chip absolut și este, prin urmare, egal ca putere cu Unimea trinitară. În ciuda desăvârșitei identități și părtașii întru Ființă, cele trei Ipostasuri Își păstrează neîmpuținată specificitatea și unicitatea. Aceasta este cea de-a doua antinomie a identității și a deosebirii. Fiecare Ipostas are totul în comun cu celelalte Ipostasuri, în afară de însușirile sale personale. Tatăl cel fără de început, Care este nenăscut, Îl naște pe Fiul în afara timpului, dăruindu-I întreaga Sa Ființă, și purcede pe Duhul Sfânt. Fiul Se naște din Tatăl și viază întreg în Tatăl și în Duhul. Duhul Sfânt purcede mai înainte de veci din Tatăl și Se odihnește în Fiul. Aceste trei Ipostasuri sau Persoane constituie un „fapt” pur al Ființei, descoperit omului de către Dumnezeu Însuși⁸. În Ființa dumnezeiască nu există nimic în afara principiului ipostatic. Determinarea de Sine în veșnicie a dumnezeieștilor Ipostasuri este un

5. *Ieș.* 3, 14.

6. *Nașterea întru Împărăția cea Neclătită*, p. 81.

7. Cf. *Mt.* 28, 19; 3, 16-17; *In.* 14, 26; 15, 26; *Mc.* 1, 10-11; *Lc.* 3, 22; 2 *Cor.* 13, 12 ș.a.

8. Cf. *Nașterea întru Împărăția cea Neclătită*, p. 82.

„Fapt fără de început”⁹, care purcede din înseși Ipostasurile și nu este nicidecum predeterminat ori impus de Esență¹⁰.

Cea de-a treia antinomie privește unitatea și deosebirea dintre Esență și Energie, iar ultima antinomie este legată de unirea dintre Energia nezidită și firea omenească zidită.

Dumnezeiasca Energie descoperă Esența lui Dumnezeu, care este cu desăvârșire transcendentă, de neînțeles și de neîmpărțășit. Însă aceeași Energie se unește cu fapăturile cugetătoare și le îndumnezeiește, fără a le preface în ființe necreate; ea este puntea peste prăpastia care Îl desparte pe Dumnezeu cel nezidit de omul zidit. Așa cum arată dogma Sinodului de la Calcedon, această unire dintre zidit și nezidit s-a săvârșit în chip deplin în Ipostasul Fiului și Cuvântului lui Dumnezeu. Cu toate acestea, unirea în Persoana lui Hristos dintre Firea dumnezeiască și firea omenească nu a preschimbat-o pe aceasta din urmă în Fire dumnezeiască: Hristos rămâne veșnic „Unul în două firi”¹¹.

În Ființa dumnezeiască, Ipostasul-Persoană nu este un principiu limitativ, ci unul care le poartă pe toate înlăuntrul său, cuprinzând în sine nemărginirea. Acest principiu stă „la temelia a tot ce ființează”¹². Este principiul cel mai lăuntric al Ființei Absolute, cea dintâi și cea de pe urmă dimensiune a sa, care scapă oricărei definiții și depășește orice determinare, fiind dumnezeiesc și nezidit. Persoana nu poate fi definită prin categoriile cunoașterii științifice, ea se descoperă și se cunoaște ființial după măsura darului primit de Sus¹³.

Deși deosebim în Sfânta Treime Ipostasul, Esența și Energia, nu înțelegem prin aceasta că Dumnezeirea este alcătuită din mai

9. Arhimandritul Sofronie, *Vom vedea pe Dumnezeu precum este*, trad. Ierom. Rafail Noica, Ed. Sophia, București, 2005, p. 276.

10. Cf. *ibid.*, p. 294.

11. *Nașterea întru Împărăția cea Neclătită*, p. 84.

12. Cf. *Vom vedea pe Dumnezeu precum este*, p. 273.

13. Cf. *ibid.*, p. 274.

multe elemente. Dumnezeu este viu pentru că este ipostatic, personal. Cel ce viază prin excelență este Ipostasul, care posedă Esența și Energia Dumnezeirii. Conținutul substanțial al acestei vieți este iubirea, în vreme ce chipul ipostatic al ființării este comuniunea iubirii în toată plinătatea și nemărginirea ei. Această iubire face ca Sfânta Treime să fie o „Ființă de un dinamism în cel mai înalt grad” și este „cel mai adânc moment al Faptului veșnicei definiri de Sine a Persoanelor”¹⁴ Ei. Această iubire este kenotică și reprezintă însușirea de căpătâi a Vieții dumnezeiești a celor trei Ipostasuri, prin care „fiecare Ipostas este în întregime deschis celorlalte”, arătând în chip desăvârșit unitatea Sfintei Treimi. Iubirea aceasta reciprocă de-sine-deșertătoare este redată în teologie prin termenul de „perihoreză” sau „întrepătrundere”¹⁵.

În această întrepătrundere a celor trei Ipostasuri, Cuviosul Sofronie întrezărea caracterul dumnezeieștii smerenii a Ipostasurilor, ce se vedește nu numai în aceea că fiecare Ipostas viază cu dragoste în celelalte, în chip deplin și fără opreliște, ci și în aceea că primește mărturie despre adevărul Lui de la celelalte. Această stare, această legătură de dragoste smerită a Ipostasurilor rămâne aceeași atât în planul teologiei – cu privire la Dumnezeu Însuși –, cât și în planul iconomiei, adică al lucrării săvârșite de Dumnezeu pentru mântuirea oamenilor¹⁶.

În iconomia lui Dumnezeu pentru om și pentru lume, Fiul și Cuvântul este Îngerul Marelui Sfat, Cel ce Îl descoperă lumii pe Tatăl, gura înțelepciunii Sale. Potrivit acestei descoperiri, Ființa Absolută este ipostatică, personală. Nu este vorba însă de un Ipostas, ci de trei Ipostasuri, care au o Esență, o Împărăție, o Slavă, o Lucrare¹⁷. În Vechiul Testament, Dumnezeu i S-a revelat lui Moise

14. *Ibid.*, p. 292.

15. *Ibid.*, p. 316.

16. Cf. *ibid.*, p. 369.

17. Cf. *ibid.*, p. 310.

ca Cel ce este cu adevărat. Prorocilor li S-a descoperit ca Atotțiitorul, Cel ce este viu¹⁸, unicul adevăr¹⁹, Cel ce mântuiește²⁰ ș.a.m.d. În viața sa pământească, Domnul a adeverit toate aceste denumiri și a făcut cunoscute dimensiunile lor ultime. Mai presus de toate, a arătat că Dumnezeu este iubire²¹, și încă iubire „până în sfârșit”²². A arătat, de asemenea, că „nebulia” acestei iubiri este „puterea lui Dumnezeu și înțelepciunea lui Dumnezeu”²³, care biruiește moartea și prefăce timpul, aducând în această viață „sfârșiturile veacurilor”²⁴. Această biruință a fost dobândită de Hristos prin actul deșertării de Sine și prin nevoința ascultării Sale, răbdând „ocara” crucii²⁵ pentru a-l slobozi pe om de „rușinea” neascultării și de dreapta osândă a morții.

Dintre cele trei Ipostasuri ale Sfintei Treimi, cel mai apropiat nouă este Ipostasul Domnului Iisus Hristos – din pricina Întrupării Sale. În Persoana Cuvântului întrupat al Tatălui am primit comoara adevăratei „cunoștințe a slavei lui Dumnezeu”²⁶. În „pilda”²⁷ iubirii Sale celei „până în sfârșit” am văzut, de asemenea, măsura adevăratului Om „întru care binevoiește”²⁸ Dumnezeu. Fiul lui Dumnezeu este „chipul lui Dumnezeu celui nevăzut”²⁹. Ipostasul Său a cuprins Dumnezeirea cea nevăzută și întreaga omenire, „cele din ceruri și cele de pe pământ”³⁰. Sfântul Sofronie exprimă acest lucru printr-o expresie teologică izvorâtă din propria sa experiență:

18. Cf. *Is.* 49, 18.

19. Cf. *Is.* 45, 19.

20. Cf. *Ier.* 46, 18.

21. Cf. *I In.* 4, 16.

22. *In.* 13, 1.

23. *I Cor.* 1, 18 și 24.

24. *I Cor.* 10, 11.

25. Cf. *Evr.* 12, 2.

26. *2 Cor.* 4, 6.

27. *In.* 13, 15.

28. *Mt.* 12, 18.

29. *Col.* 1, 15.

30. *Col.* 1, 16.

„Ipostasul-Persoana este cel dintâi principiu și cea de pe urmă, cea atotcuprinzătoare dimensiune în Ființarea Dumnezeiască”³¹.

Adevărul și dimensiunile Principiului Ipostatic în Ființa Dumnezeiască au fost descoperite lumii de către Hristos. Dumnezeu Cuvântul este Ipostas, iar omul, făptura Sa, poartă și el înlăuntrul său principiu ipostatic. Omul a fost zidit dintru început prin dumnezeiasca Lucrare ca o „potențialitate pură”³² sau, precum spune iarăși Sfântul Sofronie, ca o „tabula rasa”³³. Facerea omului „după chipul” Energiilor lui Dumnezeu a fost totodată și o chemare spre a vieții liber și a se determina pe sine în chip pozitiv față de Dumnezeu, astfel încât să agonisească în călătoria vieții sale „creșterea lui Dumnezeu”³⁴.

Crearea „după chip și după asemănare” i-a dat omului putința de a tinde în chip firesc către Dumnezeu, de a primi și de a-și însuși plinătatea Energiilor Sale. În această perspectivă înțelegem și cuvântul Sfântului Sofronie: „Zidind pe om «după chipul Său și după asemănare», Dumnezeu Însuși Se repetă în noi”³⁵ și devine „Tatăl nostru”³⁶ după chipul „energetic” al Ființării Sale. Principiul ipostatic în om constă în legătura pe care o stabilește cu Dumnezeu, și mai cu seamă cu Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu, și în putința de a se asemana Lui și de a deveni el însuși ipostas. Atunci, ca ipostas, omul constituie și el un „principiu ce primește în sine nemărginirea”³⁷. Conținutul său ontologic se lărgeste în chip dinamic pe măsura împărtășirii lui din plinătatea Energiilor Făcătorului său. Prin această împărtășire din Energiile lui Dumnezeu, care sunt însăși existența Sa, omul își vedește măreția și asemănarea cu El.

31. *Vom vedea pe Dumnezeu precum este*, p. 360.

32. Cf. *Nașterea întru Împărăția cea Neclătită*, p. 76.

33. *Vom vedea pe Dumnezeu precum este*, p. 135.

34. *Col. 2*, 19.

35. *Nașterea întru Împărăția cea Neclătită*, p. 87.

36. *Vom vedea pe Dumnezeu precum este*, p. 275.

37. *Ibid.*, p. 271.

Înainte de cădere, „nemărginirea” era slava cu care omul fusese „încununat”³⁸. Prin această slavă el ar fi devenit nestricăcios și ar fi ajuns să fie centrul întregii zidiri, care, în chip minunat, „spune slava lui Dumnezeu”³⁹. Ar fi adus întreaga făptură cu recunoștință înaintea lui Dumnezeu și, în chip vrednic, s-ar fi înălțat de la o plinătate a slavei la o și mai mare plinătate a măririi, binecuvântării și vieții.

Prin cădere însă omul a fost văduvit de slava lui Dumnezeu. Inima i s-a împietrit și mintea i s-a întunecat. Moartea a pătruns în viața lui și l-a făcut rob păcatului. Vederii celei pline de slavă de care se învrednicise mai înainte în rai i-a luat locul un chin cumplit și înfricoșător. Cu mintea, el vede cum toate cele ce îl înconjoară vestesc deșertăciunea, nebunia, stricăciunea și moartea. Având în sine principiul ipostatic, el rămâne centru al întregii zidiri, dar nu ca purtător și iconom al plinătății vieții, ci într-un chip negativ, ca o rană universală, care îl duce atât pe el însuși, cât și întreaga făptură în hăul pierzaniei.

Aflat în această stare, omul n-ar fi putut niciodată de unul singur să redescopere și să deslușească tainicul conținut al Ipostasului dumnezeiesc și astfel să iasă din tragicul său impas. De asemenea, i-ar fi fost cu neputință să descopere măreția propriului său principiu ipostatic în chemarea mai înainte de veci a lui Dumnezeu. Însă, prin desăvârșita smerenie și prin iubirea cea „până în sfârșit” pe care le-a arătat Fiul lui Dumnezeu prin Crucea și Învierea Sa, i-a fost dat omului harul pocăinței și puterea nașterii din nou, prin care se restaurează înlăuntrul său chipul lui Dumnezeu.

Pocăința este întoarcerea omului la starea lucrării firești a liberei determinări de sine. Ea se manifestă la început în chip negativ, prin nevoința pe care omul o ia asupra lui spre a se dezbrăca de stricăciunea omului celui vechi⁴⁰, iar mai apoi în chip pozitiv, prin

38. Ps. 8, 5; Evr. 2, 7.

39. Ps. 18, 1.

40. Cf. Ef. 4, 22.

primirea „harului lui Dumnezeu celui mântuitor”⁴¹, care îl naște din nou și îi lărgeste ființa, învrednicindu-l „să ia parte la moștenirea sfinților, întru lumină”⁴². În această perspectivă înțelegem de ce „pocăința nu are sfârșit pe pământ”⁴³.

Prin lupta pentru restaurarea „chipului” și întoarcerea la lucrarea firească a determinării de sine, se dezvoltă și se desăvârșește principiul ipostatic în om. Acest principiu este darul lui Dumnezeu către făptura cuvântătoare, prin care ea devine stăpână peste firea sa. El se arată a fi minunat în toate manifestările lui, precum minunată este și calea către înfăptuirea sa. Omul își poate dovedi cu adevărat măreția în legătura sa cu Dumnezeu și cu aproapele. Ca „repetare” a lui Dumnezeu, el ascunde întru sine adâncimi de nepătruns, în vreme ce chemarea dinamică inerentă zidirii sale îl face vrednic „să se înalțe spre plinătatea Ființei nezidite”⁴⁴.

Omul este cu adevărat mare atunci când rămâne în Marele Dumnezeu, iar prin puterea iubirii dumnezeiești îmbrățișează toată lumea, devenind centrul întregului cosmos. Măreția omului se vedește însă în aceea că poate răbda suferințele. Încă de la începutul întoarcerii sale către Dumnezeu, prin lucrarea paradoxală a pomenirii morții – moarte care planează asupra lumii gata să înghită și să stingă orice pâlpare de viață – omul suferă atât de adânc, încât își simte propria moarte ca pe o nimicire a întregului cosmos, chiar și a lui Dumnezeu Însuși⁴⁵.

În pocăința sa în căutarea lui Dumnezeu pe Care L-a pierdut, omul este supus unor suferințe extreme și „este lovit în toate planu-

41. Tit 2, 11.

42. Col. 1, 12.

43. Cf. *Vom vedea pe Dumnezeu precum este*, pp. 91, 236; Sfântul Isaac Sirul, *Cuvinte despre nevoiță*, Cuvântul LV, în *Filocalia*, vol. 10, trad. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Ed. IBMBOR, București, 1981, p. 277; Sfântul Ioan Scărarul, *Scara*, în *Filocalia*, vol. 9, trad. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Ed. IBMBOR, București, 2013, p. 166: „Pocăința este întoarcerea de la starea cea potrivnică firii, la cea după fire”.

44. *Vom vedea pe Dumnezeu precum este*, p. 103.

45. Cf. *ibid.*, pp. 11-12, 307-308.

rile ființării”⁴⁶, ca să iasă la lumină adâncurile nearătate și ascunse ale ființei sale. Prin asumarea de bunăvoie a acestei încordări dureroase a suferințelor, omul își biruiește firea căzută, care fuge de durere – pedeapsa cuvenită pentru păcatul strămoșesc. Prin aceste pătimiri, el se înrudește și devine asemenea cu Hristos, „Cel ce pătimește”⁴⁷ în această lume. Se curățește de toată luciferica încredere în sine și se unește prin credință și dragoste cu Fiul lui Dumnezeu, Cel „mai întâi născut decât toată făptura” și „întâiul născut din morți”⁴⁸. Prin această unire, i se împărtășește omului „puterea Învierii” lui Hristos și inima lui răspândește „luminarea cunoștinței slavei lui Dumnezeu, întru fața lui Hristos Iisus”⁴⁹. Omul dobândește astfel starea lui Hristos. Se face de un duh cu „Adam cel de pe urmă” și îmbracă „chipul omului celui ceresc”⁵⁰; se naște din nou „din Duh”, iar ca „duh” se dovedește „potrivit” pentru a „intra în împărăția lui Dumnezeu”⁵¹.

Prin pătimirea Sa în trup, Hristos a moștenit și a luat „în stăpânire” toate neamurile, devenind „cel de pe urmă Adam”. Crucea, Învierea și Înălțarea lui Iisus sunt biruința cea mai presus de lume a iubirii Sale celei „până în sfârșit”. Pentru slava acestei iubiri S-a pogorât pe pământ Mângâietorul, spre a-i călăuzi pe cei credincioși „la tot adevărul”⁵² și a mărturisi veșnic nesfârșita lărgire a iubirii și mântuirea întregii lumi. Lărgirea Duhului Sfânt pecetluiește adevărul universalității iubirii lui Hristos.

Prin pocăință, omul primește așadar în inima sa cunoștința și luminarea Persoanei lui Hristos, iar mai apoi lărgirea Duhului Sfânt. Duhul Sfânt face ca Hristos să ia chip în inima omului. Astfel, prin

46. *Ibid.*, p. 70.

47. Cf. *Fapte* 26, 23.

48. *Col.* 1, 15 și 18.

49. Cf. *Col.* 3, 10; *2 Cor.* 4, 6 (*Sfânta Scriptură* în traducerea IPS Bartolomeu Anania).

50. *1 Cor.* 15, 45 și 49.

51. *In.* 3, 4-6; *Lc.* 9, 62.

52. *In.* 16, 13.